

ВСТУП. РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ*

Тема. УКРАЇНСЬКА МОВА СЕРЕД СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ГРУПИ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКОЇ МОВНОЇ РОДИНИ. ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ. РУСИФІКАЦІЯ ТА УТИСКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ. ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ОР: учень/учениця відповідає на запитання за змістом почутого, акцентуючи на важливих деталях; самостійно передає за допомогою різних способів і засобів візуалізації власне розуміння почутого повідомлення, структуруючи інформацію; коментує та обґрунтовує актуальність порушених в одному чи кількох текстах проблем, зважаючи на власний досвід та культурно-історичний контекст.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЯ КЛАСУ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Робота з поетичним словом

Рідна мова

Мова кожного народу
Неповторна і — своя;
В ній гримлять громи в негоду,
В тиші — трелі солов'я.
На своїй природній мові
І потоки гомонять;
Зелен-клени у діброві
По-кленовому шумлять.

Солов'їну, барвінкову,
Колосисту — на віки —
Українську рідну мову
В дар мені дали батьки.
Берегти її, плекати
Буду всюди й повсякчас, —
Бо ж єдина — так, як мати, —
Мова в кожного із нас!

Оксана Забужко

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Записування та коментування висловлень відомих людей, прислів'їв, приказок про мову як засіб пізнання та впливу. Виразне читання, асоціації, обмін думками (усно)

- Українці — стародавній народ, а мова їхня багатша і всеосяжніша, ніж перська, китайська, монгольська і всілякі інші (*Е. Челебі*).
- Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову. Ми повинні бути свідомі того, що мовна проблема для нас актуальна і на початку XXI століття, і якщо ми не схаменемося, то матимемо дуже невтішну перспективу (*Л. Костенко*).
- Мова — то серце народу: гине мова — гине народ (*І. Огієнко*).
- Мова — це кров, що оббігає тіло нації. Виточи кров — умре нація (*Ю. Дзерович*).
- Мова — це доля нашого народу, і вона залежить від того, як ревно ми всі плекатимемо її (*Олесь Гончар*).
- Рідна мова дається народові Богом, чужа — людьми, її приносять на вістрі ворожих списів (*В. Захарченко*).
- Мова вмирає, коли наступне покоління втрачає розуміння значення слів (*В. Голобородько*).
- Поки жива мова в устах народу, до того часу живий і народ. І нема насильства нестерпнішого, як те, що хоче відірвати в народу спадщину, створену незчисленними поколіннями його віджилих предків (*К. Ушинський*).

* Див.: НМП «Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д.).

IV. ОПРАЦЮВАННЯ ТЕМИ УРОКУ

1. Українська мова серед слов'янської групи індоєвропейської мовної родини (пояснення вчителя/учительки, робота з опорною схемою)

Українська мова (історична назва — руська) — національна мова українців; належить до східнослов'янської групи слов'янських мов, що входять до індоєвропейської мовної сім'ї поряд із романськими, германськими, кельтськими, грецькою, албанською, вірменською та найближче спорідненими зі слов'янськими балтійськими мовами.

Українська мова належить до слов'янської групи, яка так само є складником індоєвропейської мовної родини. Вона є однією з трьох східнослов'янських мов поряд з російською та білоруською

Індоєвропейська мовна родина — це велика родина мов, що охоплює значну частину Європи та Азії; до індоєвропейської сім'ї включено 12 груп: індійська, романська, германська, слов'янська, іранська, грецька, кельтська, албанська, вірменська, балтійська, анатолійська і тохарська групи

Слов'янська група

У межах індоєвропейської родини слов'янська група містить мови, якими говорять у Східній, Центральній та Південній Європі

Східнослов'янська підгрупа

Українська мова разом із російською та білоруською формує східнослов'янську підгрупу, що є складовою слов'янської групи

Українська мова належить до слов'янської групи мов, яка має понад 290 млн носіїв і три підгрупи: східну (українська, російська, білоруська мови), західна (польська, чеська, словацька, верхньолужицька, нижньолужицька мови) і південна (болгарська, македонська, сербська, хорватська, словенська мови). Раніше до західної підгрупи належала полабська мова, що зникла на початку XVIII століття

2. Основні етапи розвитку української мови (пояснення вчителя/учительки)

Усі слов'янські мови мають одне джерело: праслов'янську або спільнослов'янську основу, яка існувала у вигляді слов'янських племінних мов приблизно від середини III тисячоліття до н. е. і до V століття н. е. З перетворенням і формуванням слов'янських племен в окремі народності сформувалися й усі слов'янські мови. Процес цей був тривалим і неоднаковим для всіх народів. Кожна зі слов'янських мов зберегла багато спільних рис, зокрема основні закономірності у фонетиці, граматиці, лексиці, але набула також власних рис, мала свої тенденції розвитку, поповнила лексику, збагатила виражальні засоби.

Українська мова є спадкоємицею мов ще тих слов'янських племен, що населяли територію сучасної України — полян, деревлян, сіверян, тиверців, угличів та ін. Минули тривалі історичні етапи формування регіональних мовних утворень, періоди інтеграції територіальних діалектів у живу давньоруську мову київського зразка, розквіту усномовної та писемної культури Київської держави, доки витворилася давньоукраїнська літературна мова. Історія її формування та становлення охопила кілька століть і залишила нащадкам багато писемних пам'яток світського та релігійного характеру: літописи, повчання, сказання, «Слово...», збірники, проповіді, історичні повісті, вірші, драми, інтермедії, грамоти, міські ратушні книги, акти, універсали, послання, трактати, поезію та художню прозу.

Давній період української мови породив надзвичайно багатий український фольклор: історичний, обрядовий, календарний, соціальний, господарський, побутовий. Це історичні думи й пісні, казки, легенди, перекази, оповіді, колядки, щедрівки, гаївки, веснянки.